

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

УДК 376.64

СВІТЛАНА ПЕТРОВА

perlinka@vega.com.ua

здобувач,

КП «Дитячий будинок “Перлінка”»

м. Одеса, пров. Маячний, 3

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ-СИРОТИ (НА ПРИКЛАДІ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ «ПЕРЛИНКА»)

Розглянуто проблеми національно-патріотичного виховання, що є однією з важливих складових становлення особистості дитини, котра росте без батьків. Вказано, що для дітей-сиріт, чий життєвий досвід деформує уявлення про світоглядні цінності, це виховання є особливо важливим. Зазначено, що постійна робота з дітьми-сиротами, спостереження за ними, щоденне їх виховання надають можливість розробки інноваційних програм їхнього духовного зростання, а також впровадження, вдосконалення та коригування вказаних програм в процесі дії та аналізу їх ефективності. Показано, що інноваційний підхід, впроваджений в дитячому будинку «Перлінка» в м. Одеса, може забезпечити соціальну адаптацію вихованців, реалізацію їхнього потенціалу, становлення духовних цінностей. Створена в цьому дитячому будинку програма національно-патріотичного, духовно-морального та громадянського виховання є основою формування в дитині-сироті соціально активної особистості, громадянина і патріота.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, духовно-моральне виховання, особистість, дитина-сирота.

СВЕТЛАНА ПЕТРОВА

соискатель,

КП «Детский дом “Жемчужинка”»

г. Одесса, проул. Маячный, 3

НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ И СТАНОВЛЕНИЕ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА-СИРОТЫ (НА ПРИМЕРЕ ДЕТСКОГО ДОМА “ЖЕМЧУЖИНКА”)

Рассмотрены проблемы национально-патриотического воспитания, которое является одной из важных составляющих становления личности ребенка, который растет без родителей. Показано, что для детей-сирот, чей жизненный опыт деформирует представление о мировоззренческих ценностях, это воспитание особенно важно. Отмечено, что постоянная работа с детьми-сиротами, наблюдение за ними и ежедневное их воспитание предоставляют возможность разработки инновационных программ их духовного роста, а также внедрение, совершенствование и корректировку указанных программ в процессе действия и анализа их эффективности. Показано, что инновационный подход, внедренный в детском доме «Жемчужинка» в г. Одесса, может обеспечить социальную адаптацию воспитанников, реализацию их потенциала, становление духовных ценностей. Созданная в этом детском доме программа национально-патриотического, духовно-нравственного и гражданского воспитания является основой формирования в ребенке-сироте социально активной личности, гражданина и патриота.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, духовно-нравственное воспитание, личность, ребенок-сирота.

applicant,
Utility Company "Orphanage "Perlynka"
Odessa, Majachna, 3 Street

NATIONAL AND PATRIOTIC EDUCATION AND IDENTITY DEVELOPMENT OF ORPHANS (ON THE EXAMPLE OF THE ORPHANAGE "PERLYNKA")

The article deals with the problems of national-patriotic education, which is one of the major components of identity formation of the child, which grows without parents. It is especially important for orphans whose experience destroys the idea of ideological values. The spiritual, moral, national-patriotic and civic education environment that is established in the orphanage "Perlyjka" is the basis for the formation of orphan as a socially active person, citizen and patriot. The permanent work with orphans, their observation and their daily training provide an opportunity to develop innovative programs of spiritual education, as well as their implementation, improvement and adjustments in their performance, analysis of their effectiveness. The innovative approach implemented in the orphanage "Perlynka" can provide the social adaptation of pupils, their high creative potential, assigning spiritual values. We have created the national program of patriotic, spiritual, moral and civic education that is the basis for the formation of an orphan as a socially active person, citizen and patriot. The basis of the methods of national and patriotic education in "Perlynka" is the formation of a positive image of the world, moral and ethical qualities: spirituality, honesty, justice, caring, courtesy, correctness, tolerance, and the ability to respect and understand other people and their needs. The program of patriotic education promotes the formation of patriotism as a spiritual component of the child's personality and is one of the factors of his readiness for social and personal self-realization. The efforts of the pedagogical collective are aimed to fostering for children the sense of national pride, love for the Motherland, its readiness to defend their country, the cultural and moral human values. And, of course, every child should be aware of himself as a citizen of Ukraine.

Keywords: national and patriotic education, moral education, identity, orphan.

Криза в сучасній українській освіті торкнулася й проблем національно-патріотичного виховання молоді. За останні десятиліття в нашому суспільстві відбулися серйозні соціально-економічні, політичні й духовні трансформації, що призвели до зміни моральних орієнтирів. Педагоги звертають увагу на занепад в моральному житті нинішніх школярів і наголошують на необхідності пошуку нових методів, які би сприяли реалізації ідеї духовного розвитку та становлення особистості дитини. Водночас можна відзначити, що в складних сьгоднішніх реаліях відбувається консолідація суспільства, зміцнення державності, національної самосвідомості, відроджуються культурно-історичні традиції.

Система сучасного національного виховання має свої особливості. Вони пов'язані з історично сформованою ситуацією і молодістю української держави, необхідністю реконструювати і відроджувати витоки нашого національного минулого, культури та історії, духовності і моралі, громадянськості і патріотизму. Ці риси зберігалися і передавалися в із соціальним досвідом, з покоління в покоління, навіть у періоди відсутності власної державності. Однак саме останній фактор призвів до пріоритету національного виховання: з проголошенням незалежності України: одним з основних завдань суспільства стало формування нації, відродження національної самосвідомості, яке нерозривно пов'язане з ідеями патріотизму. Почуття патріотизму і національної гордості, любов і повага до своєї Батьківщини стали одними з найактуальніших рис у вихованні підростаючого покоління.

У Програмі патріотичного виховання, розробленої провідними вченими-педагогами України, визначено основні складові національного виховання – це громадянське і патріотичне виховання. Мета національного виховання сформована як становлення свідомого громадянина, патріота, формування у молоді потреби та вміння жити в громадянському суспільстві, духовності та моральності, художньо-естетичної, політичної і економічної культури. Відзначається, що державна система національно-патріотичного виховання має бути загальнонаціональною: воно повинно починатися з раннього віку дитини і не обмежуватися віковими рамками, а також поширюватися на всі верстви населення. Важливим аспектом цього виховання є лінгвістичний, що визначає українську мову як дієвий інструмент формування національно-патріотичної свідомості [2].

Відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді, вона спрямована на виховання в підростаючого покоління патріотизму, любові до України, духовності, моральності, шанобливого ставлення до національних цінностей нашого народу. Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості має здійснюватися на прикладах героїчної боротьби за свободу і державну незалежність України в різні історичні епохи. В основу системи національно-патріотичного виховання покладені ідеї зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, формування патріотичних почуттів у дітей та молоді. Основними складовими його є духовно-моральне, цивільно-патріотичне і військово-патріотичне виховання. Воно охоплює насамперед такі сфери: освіта; наука; культура та мистецтво; профорієнтація на військові спеціальності; історія, вшанування пам'ятних дат та історичних постатей; краєзнавство; туризм; охорона навколишнього середовища; фізкультура, спорт, популяризація здорового способу життя; громадянська оборона та оборона України [5].

Проблеми патріотичного виховання у м. Одесі вирішуються у межах міської цільової програми національно-патріотичного виховання дітей та молоді міста Одеси «Я – одесит» на 2016-2020 роки. Проводяться заходи, що сприяють забезпеченню умов розвитку та популяризації у м. Одесі системного підходу до патріотичного виховання молодого покоління [3].

Патріотизм виникає під впливом духовно-морального, громадянського і національного виховання. І дійсно: не можна любити свою Батьківщину і свій народ, якщо не любиш свою сім'ю, своє місто, рідний край [4]. Тож необхідно формувати у дітей і молоді всі ці почуття в комплексі, що сприятиме їх особистісному саморозвитку. Патріотизм пов'язаний з моральною відповідальністю за свою державу, тому необхідно формувати у дітей суспільний світогляд, який передбачає вірність своїй державі, повагу до прав і законів, толерантність, прагнення до соціальної справедливості й утвердження правосуддя. Сприяє становленню патріотизму гуманістично зорієнтована розвиваюча модель виховання [1, с. 520–529].

Мета статті є охарактеризувати основні напрямки роботи колективу дитячого будинку «Перлинка» в м. Одеса з національно-патріотичного та духовного виховання дітей-сиріт.

Контингент вихованців дитячого будинку – це діти-сироти та діти, які залишилися без піклування батьків, тобто діти з покаліченими долями з вини тих, хто кинув їх – батьків або родичів, байдужого суспільства. Багато з дітей до надходження в дитячий будинок голодували, поневірялися, були позбавлені елементарного житлового комфорту або взагалі не мали помешкання. Це діти з негативним життєвим досвідом і, відповідно, вони вимагають особливого підходу.

Вважається, що ця категорія дітей має проблеми різного характеру: в емоційній, комунікативній, морально-культурній сферах, уповільнюється їхній фізичний та духовний розвиток. Саме тому розвиток духовного потенціалу дітей, виховання в них гуманізму як стійкого ставлення до навколишнього світу є актуальною потребою педагогічних колективів дитячих будинків.

Більшість дослідників, котрі займаються зазначеною проблематикою, не є працівниками дитячих будинків, хоча в процесі своєї наукової роботи вели постійні спостереження за дітьми, апробували власні програми, проводили тестування та анкетування. Таким чином, теоретичний аспект цього напрямку педагогіки виявився частково відірваним від практики. І лише постійна кропітка робота з дітьми-сиротами, не тільки спостереження за ними, а й щоденне їхнє виховання дозволяє вести дослідження одночасно на двох рівнях: теоретичному та емпіричному. Це означає можливість розробки інноваційних програм духовного виховання, їх впровадження, вдосконалення та коригування в процесі дії та аналізу ефективності. Інноваційний підхід, впроваджений в дитячому будинку «Перлинка», може забезпечити соціальну адаптацію вихованців, високий розвиток їхнього творчого потенціалу, становлення і збагачення духовних цінностей.

Програма національно-патріотичного виховання дітей-сиріт, розроблена педагогічним колективом дитячого будинку «Перлинка» на основі державних документів і засад розвивальної педагогіки, визначає конкретні цілі, завдання та пріоритетні напрямки такого виховання. Її значення полягає в узагальненні практичного досвіду щодо духовного розвитку і становлення особистості дитини-сироти, у визначенні соціально-педагогічних умов, які впливають на ефективність вирішення поставлених завдань.

Основним напрямком діяльності педагогічного колективу дитячого будинку «Перлинка» є опора на потенціал кожної дитини, створення умов для її самореалізації, духовного розвитку, розкриття всіх її можливостей та особистісного становлення. Педагогічна реалізація духовності

спрямована насамперед на підвищення загальної культури особистості дитини, зацікавлення її національними та загальнолюдськими цінностями.

В основі методів національно-патріотичного виховання лежить формування у дитини позитивної картини світу і морально-етичних якостей: духовності, працьовитості, доброти, совісності, чесності, справедливості, дбайливості, ввічливості, коректності, толерантності, а також вміння поважати і розуміти інших людей, їхній настрій, потреби, особливості поведінки та вміння проявляти свої почуття. Це – безперервний процес, який відбувається щодня і щогодини: на заняттях, що проводяться вихователями-педагогами та керівниками гуртків, в повсякденному житті, спілкуванні, праці, відпочинку, молитві. Соціалізація дітей-сиріт на нинішньому етапі їхнього життя і в подальшому безпосередньо пов'язана з національно-патріотичним вихованням, закладеними їм моральними цінностями, які будуть своєрідним направляючим вектором у долі вихованців.

Важливим чинником духовного розвитку і моральної поведінки сучасної молоді є релігійний сенс її життя [6, с. 26]. Сприйняття світу у вихованців «Перлинки» формується за умовами відсутності материнської ласки; навколишня дійсність, в якій вони росли до того, як потрапили в дитячий будинок, відрізнялася бідністю яскравих вражень, відсутністю радісних переживань (так звана материнська і сенсорна депривація). В зв'язку з цим важливим для дітей-сиріт є залучення до процесу їх духовного виховання загальнолюдських, морально-релігійних цінностей. Особливу роль в цьому відіграє зв'язок дитячого будинку з Одеською духовною семінарією, зокрема індивідуальні бесіди священника з дітьми, робота недільної школи для учнів, відвідування святкових служб у Свято-Успенському монастирі, святих місць в Україні.

Зазначений не є самоціллю: він – один з інструментів, за допомогою яких здійснюється духовно-моральне виховання дітей у «Перлинці». Воно базується на головних християнських чеснотах і цінностях, засадах моралі. Становлення моральних цінностей особливо тісно пов'язано з духовним розвитком дітей-сиріт.

Науковці вважають, що пріоритетне значення у вихованні дитини належить сім'ї. «Любов до рідної землі проявляються у любові до рідного дому, рідної школи, рідної вулиці, міста. Дитина здобуває свій патріотичний досвід спонтанно. Вона природно і непомітно звикає до оточуючого її середовища, рідного слова, побуту і традицій свого народу», – зазначає І. Бех [2, с. 13] За відсутності в дитини сім'ї саме дитячий будинок є носієм патріотичних принципів виховання. І це процес дуже складний та багаторівневий.

Програма, що реалізує процес патріотичного виховання в дитячому будинку «Перлінка», сприяє формуванню патріотизму як духовної складової особистості дитини і є одним з факторів її готовності до соціальної та особистої самореалізації. Зусилля педагогічного колективу закладу спрямовані на виховання в дітях почуття національної гордості, любові до Батьківщини, багатонаціонального народу, її готовності захищати свою країну, основних культурних, моральних загальнолюдських цінностей. І, природно, кожна дитина повинна усвідомлювати себе громадянином України.

Дитинство – це найважливіший період в житті людини: саме в ньому формуються ті якості і духовні цінності, які в подальшому стають визначальними у становленні особистості. До них можна віднести духовні і моральні орієнтири, цілеспрямованість, психологічну стійкість тощо.

У дитячому будинку «Перлінка» склалася своя система виховної роботи. Проводяться заходи, присвячені пам'ятним датам історії України, екскурсії в місця, які пов'язані з українською культурою, в обласний історико-красназничий музей, художній музей, музей Другої світової війни та інші музеї, походи рідним краєм. Вихованці беруть участь в різних спортивно-патріотичних іграх, в дитячому будинку створений патріотичний клуб. Танцювальний ансамбль «Перлинки» займає призові місця на багатьох конкурсах, демонструючи фольклорні та сучасні українські танці; на святах діти різного віку виконують вірші і пісні українською мовою. Спільно з кафедрою археології та етнології України Одеського національного університету імені І. І. Мечникова у дитячому будинку проводяться вивчення і реконструкції народних свят, звичаїв та фольклору. Це значно збагатило систему національно-патріотичного виховання дітей: за останні роки спостерігається позитивна тенденція зростання патріотизму, соціальності і національної самосвідомості серед вихованців «Перлинки».

Разом з тим, національно-патріотичне виховання в дитячому будинку проводиться індивідуально, з урахуванням віку дитини та її негативного минулого життєвого досвіду. У процесі формування готовності кожного вихованця закладу до особистісної та соціальної самореалізації у

нього формується здатність до самосвідомості, почуття любові до рідного дому, міста, школи, країни, природи, українських традицій і культури.

У дитячому будинку працює музейний комплекс «Потік часу», де представлені експонати, які містять інформацію про духовну культуру України, її давню, нову і новітню історію. На базі музею працюють творчі групи, в яких діти вивчають історію рідного краю, основні події і пам'ятні дати вітчизняної історії. Такий підхід сприяє формуванню у дітей поваги до себе та інших, до історії і культури своєї країни, виховує вольові якості, вірність національним ідеалам, готовність до взаємодопомоги. І, нарешті, особливе значення мають зусилля педагогів щодо підвищення загальнокультурного розвитку дитини. Завдання кожного напрямку: через систему мотивів, ціннісні орієнтації та життєві компетенції виховати духовно багату, здорову, компетентну та здатну до навчання та саморозвитку юну особистість.

Програма акцентує увагу на вдосконаленні прийомів і методів національно-патріотичного виховання дітей педагогічним колективом «Перлинки», духовному і культурному зростанню вихователів. Це сприятиме духовному зростанню і формуванню особистості вихованців як патріотів і громадян своєї країни.

Залучаючи дитину до ознайомлення з навколишнім світом, до суспільного життя і трудової діяльності, педагогічний колектив закладу надає їй моральні зразки поведінки в суспільстві, де чітко визначено, що є хорошим, а що поганим. Так в процесі соціалізації дитина будує свою індивідуальну модель життя. Дитині-сироті дуже важливо адаптуватися в світі, тому сподіваємося, що, реалізуючи дослідницько-експериментальну програму, зможемо дати знання дитині про суспільство, життя в ньому й еталони духовно-морального ставлення до життєвих явищ і відносин.

Національно-патріотичне виховання є однією з найважливіших складових становлення особистості дитини. Особливо важливо воно для дітей-сиріт, чий негативний життєвий досвід деформує уявлення про світоглядні цінності, національну самосвідомість, любов до рідного краю, до своєї Батьківщини. Дитячий будинок відсутності сім'ї є носієм національно-патріотичних принципів виховання дітей-сиріт. Цей процес складний та багаторівневий, але дає позитивні результати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Вибрані наукові праці: в 2 т. / І. Д. Бех. – К.: Букрек, 2015. – Т. 2. – 640 с.
2. Бех І. Д. Програма українського патріотичного виховання дітей і молоді / І. Д. Бех, К. І. Чорна. – К.: Інститут проблем виховання, 2014. – 29 с.
3. Міська цільова програма національно-патріотичного виховання дітей та молоді міста Одеса на 2016-2020 р. «Я – одесит». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://omr.gov.ua/ru/acts/council/81377/>
4. Рогозін М. П. Громадянин – Держава – Громадянське виховання: антологія / упоряд. М. П. Рогозін, О. В. Сухомлинська. – Донецьк: Донбас, 2001. – 262 с.
5. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки: указ Президента України від 13 жовтня 2015 р. № 580/2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#n16>
6. Хоружа Л. Духовно-моральне виховання школярів в Україні: досвід та шляхи вдосконалення / Л. Хоружа, В. Киричок // Рідна школа. – 2013. – № 4 – 5. – С. 26–32.

REFERENCES

1. Bekh I. D. *Vyhovannia osobystosti. Vybrani naukovi pratsi: v 2 tomah* [Educating Personality. Selected scientific works: in 2 volumes]. – K.: Bukrek, 2015. - T. 2. – 640 s.
2. Bekh I. D., Chorna K. I. *Programa ukrainskogo patriotychnogo vykhovannia ditei i molodi* [The Program of Ukrainian patriotic education of children and youth]. – K.: Instytut problem vykhovannia, 2014. – 29 s.
3. *Miska tsilova programa natsionalno-patriotychnogo vykhovannia ditij ta molodi mista Odesa na 2016-2020 r. "Ya – odesyt"* [The special purpose programs of national and patriotic education of children and youth of Odessa in 2016–2020 "I am an Odessa citizen"]. – Aviable at: <http://omr.gov.ua/ru/acts/council/81377/>
4. Rogozin M. P., Sukhomlynska O. V. *Hromadianyn – Derzhava – Hromadianske vykhovannia: antologiiia* [Citizen – State – Civic Education: anthology]. – Donetsk: Donbas, 2001. – 262 s.
5. *Strategiia natsionalno-patriotychnogo vykhovannia ditei ta molodi na 2016 – 2020 roky: ukaz Prezydenta Ukrainy vid 13 zhovtnia 2015 r. № 580/2015* [The Strategy of National and Patriotic Education of Children and Youth in 2016-2020": the law of the Minister of Ukraine of 13.10.2015 No. 580/2015]. Aviable at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#n16>

6. Khoruzha L., Kyrychok V. *Duhovno-moralne vyhovannia shkoliariv v Ukraini: dosvid ta shliakhy vdoskonalennia* [Spiritual and moral education of schoolchildren in Ukraine: experience and ways of improvement] // *Ridna shkola*. – 2013. – № 4 – 5. – S. 26–32.

УДК 37.035-055.1/.2:[374:78]

ЛАРИСА ОСТАПЕНКО

ostaplor@ukr.net

кандидат педагогічних наук, доцент,

Київський національний університет культури і мистецтв

м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО МУЗИЧНОГО КОЛЕКТИВУ

Досліджено процес соціалізації школярів в умовах дитячого музичного колективу. Розглянуто різні фактори соціалізації дітей та їх основні види (стихійна; відносно спрямована; соціально-контрольована). Охарактеризовано процес стимулювання творчої активності й реалізацію потреби у визнанні серед однолітків в процесі участі в дитячих музичних фестивалях. Висвітлено соціалізацію як складний процес формування особистості дитини, особливо у шкільному підлітковому віці, становлення та формування її сутності та світогляду в умовах музичного колективу. Показано, що виховання школярів у музичному спрямуванні має за мету організовану діяльність для формування якостей особистості через організацію практичного творчого спілкування. Встановлено, що формування школярів в умовах дитячого музичного колективу відбувається в умовах соціального середовища та соціального спілкування, тут вирішальну роль відіграють мотивація і стимулювання творчої активності школярів. Обґрунтовано, що творче спілкування в музичному дитячому колективі є могутнім внутрішнім стимулом для реалізації своїх здібностей у дитини, спонукає до самоствердження та завоювання авторитету в однолітків. Доведено, що тільки у згуртованому музичному колективі можна правильно і професійно організувати педагогічне керівництво творчим процесом.

Ключові слова: соціалізація дітей, дитячий музичний колектив, соціокультурний розвиток, музичний фестиваль, обдарованість, музичні здібності, креативність.

ЛАРИСА ОСТАПЕНКО

кандидат педагогических наук, доцент,

Киевский национальный университет культуры и искусств

г. Киев, ул. Е. Коновальца, 36

ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛИЗАЦИИ ШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ ДЕТСКОГО МУЗЫКАЛЬНОГО КОЛЛЕКТИВА

Исследован процесс социализации школьников в условиях детского музыкального коллектива. Рассмотрены различные факторы социализации детей, а также их основные виды (стихийная, относительно направленная и социально контролируемая). Охарактеризован процесс стимулирования творческой активности и реализации потребности в признании себя среди сверстников в процессе участия в детских музыкальных фестивалях. Социализация освещается как сложный процесс формирования личности ребенка, особенно в школьном подростковом возрасте, его становление, формирование и мировоззрения в условиях музыкального коллектива. Показано, что основная цель воспитания школьников в музыкальном направлении состоит в организованной деятельности для формирования качеств личности с помощью организации практического творческого общения. Установлено, что формирование школьников в детском музыкальном коллективе происходит в условиях социальной среды и социального общения, здесь решающую роль играют мотивация и стимулирование творческой активности школьников. Обосновано, что творческое общение в музыкальном детском коллективе является могучим внутренним стимулом для реализации своих способностей у ребенка, которое стимулирует к самоутверждению и завоеванию авторитета среди сверстников. Отмечено, что в сплоченном музыкальном коллективе можно правильно и профессионально организовать педагогическое руководство творческим процессом.